

Historie cukrovaru v Opavě-Vávrovicích

Příspěvek k 60. výročí nového vávrovického cukrovaru

HISTORY OF SUGAR FACTORY IN OPAVA-VAVROVICE

CONTRIBUTION COMMEMORATING THE 60TH ANNIVERSARY OF THE NEW SUGAR FACTORY IN VAVROVICE

Zdeněk Kravar – Zemský archiv v Opavě

Počátky cukrovarnictví v Rakouském Slezsku

V době založení vávrovického cukrovaru mělo cukrovarnictví za sebou již půl století bouřlivého vývoje. První slezský cukrovar byl roku 1832 založen v Horní Suché. V korunní zemi Rakouské Slezsko fungovaly následující cukrovary: Opava (1864), Kateřinky (1862), Skrochovice (1864), Osoblaha (1858), Horní Suchá (1832), Bernartice (1851), Háj (1858), Vávrovice (1869) a Konczyce Wielkie (dnes Polsko). Opava a Opavsko bylo už co do počtu cukrovarů jednoznačným centrem slezského cukrovarnictví. Nejvýznamnějším podnikem se stala Opavská rafinerie, založená roku 1864. V roce 1891 se jejím ředitelem stal podnikatel Heinrich Janotta, který pak byl dlouhá léta symbolem německé dominance v cukrovarnictví na Opavsku. Zprvu měli cukrovarníci problém zajistit dostatečné množství cukrovky u místních rolníků, proto cukrovary zpracovávaly i řepu z pruské části Slezska a navíc začaly provozovat své hospodářské dvory, které byly na pěstování řepy zaměřeny.

Na největší cukrovar na Opavsku – v Kateřinkách – dnes upomíná pouze název ulice. U jeho zrodu stál podnikatel Josef Pohl, provozovatel prvního cukrovaru v Opavě z roku 1848. Na konci druhé světové války byl areál cukrovaru zničen a po válce již nebyl obnoven. Dalším významným konkurentem vávrovického cukrovaru byl ještě cukrovar v Háji ve Slezsku.

Vznik cukrovaru – první akciová společnost

Když se cukr stal zajímavou obchodní komoditou, objevila se myšlenka zřízovat také rolnické cukrovary jako akciové společnosti. Řepaři na Opavsku se poprvé sešli na společné schůzi v únoru 1868 v Jaktarži, aby zahájili přípravné kroky ke zřízení akciové společnosti, jež by reprezentovala jejich zájmy. Výsledkem jednání měl být nový cukrovar, původně plánovaný na parcelách v Jaktarži směrem k Palhanci. Tříčlenný přípravný výbor pro zřízení cukrovaru měl ve svém čele jaktařského starostu a sedláka Josefa Krále. Průběh schvalování akciové společnosti trval dlouho a k jeho úspěšnému naplnění přispěla až intervence Karla Wanjeka, správce statků hraběte Johanna Wilczka, který se zasadil o povolení stavby.

O ustavení akciové společnosti byl vyhotoven 20. června 1869 notářský záznam a navržena statuta. Cílem společnosti byla výroba cukru z řepy, rafinování surového cukru a jeho prodej, stejně jako prodej vedlejších produktů, které při výrobě cukru vznikají. Doba trvání byla stanovena na 10 let, základní kapitál na 500 tis. zlatých rakouských, na něž byly vydány akcie v nominální hodnotě 200 a 100 zl. Ještě před svoláním první valné hromady bylo však vydáno pouze omezené množství akcií v hodnotě 150 tis. zl., jejichž upsání bylo předpokladem ke svolání valné hromady. Akcie byly vydávány na jméno a každý držitel je mohl prodat třetí osobě teprve po uplynutí pěti let. Nejvyšším orgánem společnosti byla valná hromada, která byla usnášení schopná, pokud byli přítomni akcionáři dohromady s nejméně 500 podíly. Funkční období ředitele, jeho zástupce i správní rady bylo stanoveno na tři roky. Na činnost společnosti dohlížela devítičlenná dozorčí rada, která měla povinnost zasedat alespoň jednou měsíčně. Roční uzávěrky společnosti byly prováděny za období od 1. září do 31. srpna následujícího roku. První vedení firmy tvořili Maxmilian Rolsberg jako ředitel, Michael Wanjek jako jeho zástupce a Josef Král jako správní rada. Podnik vedl po technické stránce Anton Maly, který užíval označení „cukrmistr“. Dne 8. ledna 1870 byla firma zaprotokolována v obchodním rejstříku. Počet akcionářů v době založení společnosti čítal 131 osob. Ve stanovách byla určena také povinnost dodávky řepy na každý podíl akcie, a to u akcií ve výši

Obr. 1. Akcie „Zuckerfabriks – Actiengesellschaft in Wawrowitz“ z roku 1880

100 zl. na 50 centů a u akcie za 200 zl. na 100 centů cukrovky. Akcie nové společnosti nebyly prodávány v takovém objemu, jak se předpokládalo. Když rolníci odkoupili akcie pouze ve výši 200 tis. zl., nabídko vedení společnosti prostřednictvím Wanjeka kapitál hraběti Wilczkovi, který do společnosti vstoupil po koupi podílů ve výši 150 tis. zl. jako dominantní akcionář.

Jednání o vykoupení původně vybraných pozemků na hranici mezi Jaktarí a Vávrovicemi nebylo úspěšné, proto bylo vybráno celkem vlhké a bažinaté místo ve Vávrovicích, které předpokládalo před samotnou stavbou provedení odpovídajících terénních úprav. Ani zde však neproběhl výkup podle plánu a k definitivní úpravě pozemků v okolí cukrovaru došlo až v době první republiky. Základní kámen ke stavbě cukrovaru byl položen 8. června 1869. Pro zajištění dostatečného množství vody byla v budoucím areálu cukrovaru vyhloubena studna, která byla napojena na rybník, jenž vznikl úpravou bažiny. Výhoda studny se projevila při stavebních pracích, protože pak již nebylo nutné odvodňovat základy, když bylo možné vodu svést do studny.

Potíže při stavbě cukrovaru způsobily opoždění první kampaně 1869–1870, která začala teprve 8. ledna 1870. Vávrovický cukrovar byl budován jako moderní podnik, využívající nejnovější soudobé technologie. Jako vůbec první v Rakouském Slezsku začal používat Robertovu difuzní baterii o 16 členech (1 difuzér měl objem 32 hl), což zrychlilo a zkvalitnilo čištění cukerných šťáv. V první kampani cukrovar vyprodukoval 7 616 t cukru, což při cukernatosti řepy 10 % předpokládá zpracování asi 80 tis. t cukrovky.

Cukrovar vyráběl konzumní cukr, jenž nesl označení rafináda II, melis I a melis II, konkasé a pilé cukr. Všechny tyto druhy se dobře prodávaly na domácím trhu. Denní množství zpracované cukrovky se pohybovalo mezi 140 až 150 t a řepná kampaň trvala někdy až do začátku března. V tuto dobu počet sezonních pracovníků podniku stoupl na 600 osob. Pracovalo se na dvě dvanáctihodinové směny nepřetržitě a denní plat činil asi 60 krejcarů u mužů a 30 u žen. V roce 1873 se zlepšily dopravní možnosti, když se cukrovar napojil na nově otevřenou železniční trať Opava–Krnov. Tovární vlečka byla po celou dobu svého fungování, tedy až do roku 1952, poháněna koňským potahem.

Krach na vídeňské burze v květnu 1873 měl dopad i na cukrovarnictví. Především akciové cukrovary se dostaly do finančních potíží a drobní akcionáři vávrovického cukrovaru v obavě ze znehodnocení svých investic své akcie prodávali, čímž nabývala na vlivu skupina kolem hraběte Wilczka. Oslabení rolnického křídla bylo způsobeno úmrtím Maxe Rolsberga v roce 1872 a poté absencí podobně vlivné osobnosti ve společnosti, která by mohla být protiváhou Wilczkovi. Exponentem jeho podílu ve vávrovickém cukrovaru byl Michael Wanjek, ředitel centrálních wilczkovských statků ve Vídni. Po dobu následujících dvaceti let byl Wanjek trvale členem vedení cukrovaru, většinou ve funkci zástupce ředitele.

Na valné hromadě konané 6. října 1872 byl ředitelem zvolen dosavadní provozní vedoucí Anton Maly. Zástupce Wanjek i správní rada byli zvoleni opětovně. Stejně vedení zvolila valná hromada dne 3. října 1875 a obdobně to bylo i o tři roky později, na valné hromadě konané 6. října 1878. Tato valná hromada byla ovšem poslední volební valnou hromadou, protože v průběhu dalšího tříletého období akciová společnost v souladu se svými stanovami zanikla. Likvidaci provedli k 9. lednu roku 1880 tři likvidátoři. Datum ukončení bylo určeno přesně na 7. ledna 1880, protože společnost byla k tomu dni, avšak v roce 1870, úředně zaregistrována.

Obr. 2. Vávrovický cukrovar v kampani 1949/1950

Obr. 3. Celkový pohled na starý vávrovický cukrovar

Nová akciová společnost

Výnosem ministerstva vnitra ze dne 1. června 1880 byla na žádost hraběte Wilczka zřízena nová akciová společnost s německým názvem „Zuckerfabriks A.G. in Wawrowitz“ a sídlem v Opavě, jejíž stanovy byly schváleny 14. července téhož roku. Struktura nových statut vycházela v podstatě ze stanov zaniklé společnosti, avšak doba trvání nyní nebyla nijak omezena. Staré účetní knihy převzal nový cukrovar. Závěrečná bilance byla přednesena na poslední valné hromadě konané 28. června 1880.

Nová akciová společnost (od 13. srpna 1880) měla základní kapitál ve výši 350 tis. zl. rakouských. Byly vydány akcie v nominální hodnotě 1 000 zl. (300 akcií), 200 zl. (200 akcií) a 100 zl. (100 akcií), které byly opět na jméno. Povinně dodávaná řepa zůstala také na původní hodnotě, tedy 100 q na každých nominálních 200 zl. akcie.

První mimořádná valná hromada konaná 29. srpna 1880 měla za úkol zvolit nové vedení cukrovaru, které ovšem bylo totožné se starým (Maly, Wanjek, Král). O tři roky později (7. října 1883) byl Josef Král nahrazen ve funkci správního rady Jacobem Schreierem, statkářem z Holasovic č. 22. Tak to bylo i na dalších třech volebních valných hromadách konaných v říjnu 1886, 1889 a 1892. Valné hromady se většinou konaly v opavské restauraci „Promenade“ Josefa Kutschy.

Povinnost platit spotřební daň kryl v prvních letech své existence cukrovar z hypotéky, která byla uvalena na velkostatek Dobroslavice, jeden z majetků hr. Wilczka. Finanční prostředky

Obr. 4. Starý cukrovar – dopravník vyloužených řízků (1947)

vedení cukrovaru získávalo ze smének od obchodníků, kteří odebírali od firmy cukr. Když se krytí spotřební daně z dobroslavického statku ukázalo komplikované, uzavřela firma smlouvu s Agrobankou a ta zajišťovala krytí daňového úvěru. V roce 1905 se cukrovar spojil s českou bankou Union. Tento peněžní ústav obstarával až do poloviny 20. let prodej cukru v tuzemsku i v zahraničí a poskytoval firmě provozní úvěr.

Do první světové války zažíval cukrovar období rozkvětu, které umožňovalo nejen vyplácet akcionářům dividendy, ale také postupně rozšiřovat podnik a výrobní sortiment. Zařízení rafinerie bylo rekonstruováno v letech 1893–1895. V roce 1894 byla zahájena stavba stanice na výrobu cukrových homolů se spodiovou filtrací a také na výrobu lisovaných kostek. Rekonstrukce, jejíž náklady ve výši 200 tis. zl. byly uhrazeny z přebytků z minulých kampaní, byla ukončena v roce 1898. V továrně vzniklo rovněž zázemí pro zaměstnance. Roku 1900 byla dokončena stavba obytného domu s jedenácti byty a vily se dvěma byty.

Rozšíření řepných splavů a rekonstrukce surovarny v roce 1902 umožnila zvýšit denní objem zpracované řepy na 400 t. V roce 1904 byl cukrovar napojen na telefonní síť. K posledním větším investicím před první světovou válkou patřil nový komín, který měl výšku 46 metrů.

Dne 5. června 1905 vypukl v surovarně požár, který ji zcela zničil. Požár způsobil zřejmě silný vítr, který přenesl do surovarny jiskry z nedaleké kovárny. Přerušení výroby způsobilo značné ztráty podniku a řepa, kterou měli pěstitelé po sklizni dodávat, byla odkoupena cukrovary v Kateřinkách a v Háji.

V roce 1899 se stal za zesnulého E. Pechnika zástupcem ředitele Wenzel Skara a po smrti dlouholetého ředitele Wanjeka pak stál v čele podniku až do své smrti v roce 1919. Roční plat ředitele činil 3 000 zl., jeho zástupce 1 000 zl. a správní rada pobírala 600 zl. Cukrovar ve Vávrovicích nebyl nijak vážně zasažen válečnou situací, a proto i během let první světové války nebyly zaznamenány žádné podstatné výkyvy v produkci. Odliv mužů na frontu přinesl v čase kampaní obtíže při hledání dostatečného množství sezonních pracovních sil, které se však podařilo řešit nasazením válečných zajatců. Byli ubytováni v baráku, který byl v roce 1916 k tomu účelu postaven za domem pro dělníky. V květnu téhož roku vyhořela tovární kantýna.

V době první Československé republiky

První dny kampaně 1918–1919 byly poznamenány výraznými politickými zvraty. Rozpad habsburské monarchie a vznik republiky, v níž byli dominantním národnostním elementem Češi a Slováci, se promítl i do chodu cukrovaru. Jeho vedení bylo až do roku 1919, kdy zemřel ředitel Skara, ryze německé. Valná hromada dne 10. července 1921 byla svolána do sálu opavské obchodní a živnostenské komory. Změna stanov přinesla dvojazyčné pojmenování podniku, jehož sídlo bylo z Opavy přeneseno do Vávrovic. Vedení cukrovaru, dosud pojmenováno jako ředitelství (německy Vorstand), bylo přejmenováno na správní radu, v jejímž čele nestál ředitel, ale osoba s titulem prezidenta. Německý název společnosti zněl „Landwirtschaftliche Zuckerfabriks-Aktiengesellschaft in Wawrowitz“, tedy česky Rolnický akciový cukrovar ve Vávrovicích. Na valné hromadě se projednávalo navýšení akciového kapitálu ze 700 tis. Kč na 800 tis. Kč. Bylo s tím spojeno vydání dalších 500 kusů akcií v nominální hodnotě 200 Kč. Cílem bylo především získat nové dodavatele cukrovky, kteří dodávali konkurenčnímu cukrovaru v Háji. Přes existenci státní hranice se podařilo získat nové dodavatele cukrovky nejen z Krnovska, ale také z německého Hlubčicka. Až do roku 1925 fungoval dovoz řepy zpoza státní hranice bez problémů. Když však stoupla v Německu cena řepy, ukázal se být další dovoz nerentabilní a jako jediné řešení se jevil zpracovávat zdejší řepu. Po přechodu na československou měnu činil v roce 1921 roční plat ředitele cukrovaru 30 tis. Kč, jeho zástupce pobíral 18 tis. Kč a plat správního rady činil 12 tis. Kč ročně. Na valné hromadě konané 15. prosince 1921 byl prezidentem zvolen Robert Firley a jeho zástupcem E. Foltinek. Dosavadní technický ředitel Karl Broda zastával post správního rady.

Až do celosvětové cukrovarnické krize procházel cukrovar obdobím dosud nebyvalého rozkvětu, protože cukr patřil k významným vývozním komoditám Československa. Cukrovar vyplácel vysoké dividendy (v roce 1921 ve výši 50 %) a vedení investovalo opět do další modernizace. V roce 1921 byla postavena nová sušárna řízků a obnovena vyhořelá kantýna. Kancelářská budova byla zvýšena o patro, kde vznikl nový zasedací sál. V kotelně bylo roku 1922 zavedeno foukání spodního vzduchu. Stavba nové kostkárny byla inspirována požadavky trhu. Ve dvacátých letech již byl kostkový cukr zcela běžným sortimentem, který zákazníci vyžadovali.

Po roce 1918 se v Čechách a na Moravě projevila změna pozemkové držby (následek pozemkové reformy) v proměně struktury producentů cukrovky. Ve Slezsku byl tento dopad patrný teprve ve druhé polovině 20. let. Jako první nabídli českému rolnictvu spoluúčast majitelé cukrovaru v Háji. V tomto podniku byla zajištěna parita českých řepářů. Ostatní cukrovary se nechaly inspirovat, ale výsledek byl o něco slabší. Manipulací rolnických akciových rafinerií v Olomouci se většina hájeckých akcií dostala do rukou Janottova podniku, čímž se dostal cukrovar do vlivu opavské rafinerie. Za této situace se slezští řepaři snažili získat za pomoci pozemkové reformy cukrovar Vávrovice od hraběte Wilczka. Vyjednáváním byl pověřen senátor Lukeš. Provedl převod na nového majitele – Syndikátní družstvo řepářů v Opavě. Toto družstvo bylo zřízeno právě k tomuto účelu a jako stavovská organizace pěstitelů cukrovky na Opavsku získalo majoritní zastoupení ve vávrovickém cukrovaru.

Na valné hromadě 10. června 1928 přešel cukrovar ve Vávrovicích do rolnických rukou. Pro zástupce německých akcionářů bylo ponecháno jedno místo ve správní radě. Němečtí akcionáři

přesto své podíly raději prodávali Janotově firmě. Syndikátní družstvo českých akcionářů vlastnilo z celkového akciového kapitálu 800 tis. Kč podíl ve výši 500 tis. Kč.

V kampani 1927–1928 byla naposledy v provozu rafinerie ve Vávrovicích. Z důvodu neekonomičnosti byl její provoz zastaven a cukrovar po následující tři kampaně nechával zpracovávat svůj surový cukr na bílý v Opavské rafinerii. V roce 1931 odstoupil cukrovar svůj roční kontingent rafinády akciové společnosti pro cukrovarnický průmysl v Břeclavi.

Trvající krize se podepsala na hospodářských výsledcích cukrovaru, který vykazoval na počátku 30. let ztrátu. Následkem rekordní sklizně řepy v roce 1930 byl extrémní propad ceny cukru. Dohoda světových producentů cukru, k níž přistoupil i čs. cukrovarnický průmysl, stanovila pro cukrovary pevné kontingenty cukrovky, vypočítané z průměrů předchozích let. Řepa zpracovaná nad stanovený kontingent mohla být použita ke krmným účelům.

Mimořádná valná hromada konaná 24. dubna 1927 přinesla výraznou změnu především v účetním roce cukrovaru, který se od této doby kryl s rokem kalendářním. Nový účetní rok tedy začal 1. ledna 1927, přičemž poslední čtyři měsíce roku předcházejícího byly zúčtovány v roce 1925–1926, jenž tak měl 16 měsíců. Na valné hromadě 10. června 1928 se stal novým prezidentem společnosti na příští tři roky František Novák z Kylešovic. Jeho zástupcem zůstal dosavadní prezident Firley a správním radou se stal Robert Steffel z Kozmic. Na schůzi představenstva 17. dubna 1930 byla účetnímu Karlu Žídkovi udělena prokura. Po nenadálém úmrtí technického ředitele Karla Brody v roce 1930 řídil cukrovar prokurista Žídek, poněvadž místo ředitele nebylo v následujících sedmi letech obsazeno.

V době řepné krize se v československém Slezsku sklídilo průměrně 80 tis. t cukrové řepy (1932), což je množství, které by stačily zpracovat dva středně velké cukrovary. Protože se výkupní ceny cukrovky snižovaly, oblasti, kde se řepa pěstovala, se trvale zmenšovaly. Zařízení cukrovaru bylo uzpůsobeno na denní zpracování 400 t cukrové řepy. Kontingent rafinády činil asi 2 tis. t. Nevýhodou bylo pro cukrovar stanovení nízkého kontingentu řepy ve výši 24 % veškeré slezské cukrovky.

Okupace

Období nacistické okupace znamenalo pro vávrovický cukrovar napojení na říšskoněmeckou organizaci cukrovarů. O převzetí cukrovaru do německých rukou se postaral vávrovický statkář Meihnsner, který byl jedním z akcionářů cukrovaru. Na základě usnesení úřadu vládního prezidenta v Opavě z 28. listopadu 1938 byl Meihnsner pověřen komisařským vedením cukrovaru a jeho funkce byla potvrzena ještě v únoru a dubnu 1939. Technickým vedoucím firmy, v níž právě probíhala přejímka řepy pro novou kampaň, byl dosavadní účetní J. Suchánek.

Na mimořádné valné hromadě konané 30. června 1939 byly změněny stanovky akciové společnosti tak, aby byly v souladu s říšským zákonem o akciích z 30. ledna 1938. Pod německým

Obr. 5. Pohled na nový cukrovar z Krnovské ulice od Jaktáře (1960)

názvem „Landwirtschaftliche Zuckerfabriks Aktiengesellschaft in Wawrowitz“ měla tato akciová společnost kapitálovou hodnotu ve výši 96 tis. říšských marek (RM), a to tak, že 300 ks akcií mělo nominální hodnotu 240 RM, dalších 300 ks hodnotu 48 RM a 600 kusů akcií mělo nominální hodnotu 24 RM. Cukrovar měl v této době celkem 154 akcionářů. Společnost byla řízena tři až sedmičlennou dozorčí radou, v jejímž čele stál Meihnsner. Ředitelem cukrovaru se stal Josef Suchánek a technickým vedoucím ing. Richard Nitsch. Nově byly akcie cukrovaru nikoli na jméno, ale na majitele. Povinnost dodávat řepu pro vlastníky akcií byla zrušena. Nebyly vytištěny nové akcie, ale ty staré dostaly německé kolky. Na valné hromadě konané 23. listopadu 1940 byl základní kapitál akciové společnosti navýšen na 200 tis. RM. Byly nově vydány emise akcií ve výši 50 RM (600 ks), 100 RM (100 ks) a 500 RM (300 ks).

Při převzetí firmy Němci byla provedena východisková bilance cukrovaru, schválená na valné hromadě 23. listopadu 1940. Podle ní měly budovy cukrovaru hodnotu 335 tis. RM, strojní zařízení pak 441 tis. RM. Podnik disponoval akciovým kapitálem ve výši 200 tis. RM a rezervním fondem 855 939 RM. Valná hromada projednávala kumulaci dvou surovařen v oblasti vládního obvodu Opava, a to ve Vávrovicích a Kateřinkách. Jejich provoz se jevil jako příliš drahý, proto měly být Vávrovice přebudovány na maximální denní zpracování 1 200 t řepy.

Zhoršující se válečná situace nakonec znemožnila uskutečnit tuto přestavbu, i když po katastrofách v ostatních opavských cukrovarech se otázka rozšíření možností výroby právě ve Vávrovicích jevila stále akutnější. V posledním válečném roce oslavil cukrovar ve Vávrovicích 75 let své činnosti. Původně se měly konat oslavy před zahájením kampaně v září 1944, ale nakonec byl svolán pouze slavnostní apel, konaný ve středu 4. října 1944.

V prvních měsících roku 1945 byly zahájeny kroky k evakuaci zásob i zařízení a v březnu 1945 byly zásoby cukru ze všech opavských cukrovarů po dráze převáženy do vnitrozemí, a to podle určení německé armády. Zmatek a chaos v posledních válečných týdnech ani neumožnil potvrdit, zda zásoby opavského a vávrovického cukru dorazily na místo svého určení. V Ústí nad

Obr. 6. Nakládání vyloužených řízků v novém cukrovaru (1960)

Obr. 7. Samotrubné parní kotle Škoda (1968)

Labem se krátce po skončení války našly v otevřených vagonech pytle s cukrem a pod nimi také části zařízení: řemeny a filtrační plachetky z vávrovického cukrovaru. Vedení ústecké rafinerie přijetí tohoto kontingentu potvrdilo a navrátilo zpět do Vávrovic.

Po osvobození

Hned 28. července 1945 byla v cukrovaru zavedena národní správa a národním správcem byl ustanoven Karel Židek, který současně vykonával stejnou funkci v Opavské rafinerii. Německý název firmy byl definitivně vymazán a cukrovar nadále nesl pouze český název Rolnický akciový cukrovar Vávrovice, který

byl přeměněn v družstevní podnik. Cukrovárníci současně řešili nutnost postavit nový moderní podnik pro zpracování cukrové řepy v rámci celého Slezska. Zástupce Ústředního ředitelství znárodněného cukrovarnického průmyslu se zástupcem Syndikátního družstva řepářů, majoritního držitele akcií vávrovického cukrovaru, došli k závěru, že nově postavený cukrovar, který by měl být vybudován právě ve Vávrovicích, bude mít formu národního podniku.

Po únorovém převzetí moci komunisty v roce 1948 již nedošlo k uskutečnění koncepce družstevních cukrovarů, protože všechny byly zestátněny. Majetek cukrovaru ve Vávrovicích byl začleněn nově zřízeného podniku s názvem Slezské cukrovarny, národní podnik Opava. Spolu s ním zahrnoval nový podnik majetkovou podstatu opavské akciové společnosti pro rafinování cukru. Zpětná účinnost národního podniku byla stanovena k 1. červenci 1946.

Dosavadní národní správce obou slezských cukrovarnických společností a ředitel cukrovaru ve Vávrovicích Karel Židek byl ministerstvem výživy jmenován podnikovým ředitelem. Tuto funkci zastával do 30. června 1956, kdy odešel do důchodu.

Majetková podstata vávrovického cukrovaru byla znárodněna a podnik byl dále veden jako „Cukrovar Vávrovice, národní podnik Vávrovice, okres Opava“. K 29. září 1952 byla tato firma vymazána z obchodního rejstříku a začleněna do národního podniku Slezské cukrovarny v Opavě. V roce 1953 došlo k úpravě cukrovarnických podniků a od 1. ledna 1953 zněl název firmy „Cukrovar a rafinerie cukru, národní podnik ve Vávrovicích“. Hned v únoru téhož roku bylo sídlo podniku pozměněno, protože většina provozoven ležela na katastru města Opavy – v Jaktáři. Změna krajské organizace v Československu v roce 1960 se promítla i do struktury cukrovarnického průmyslu. Ten měl respektovat nové krajské členění země, proto

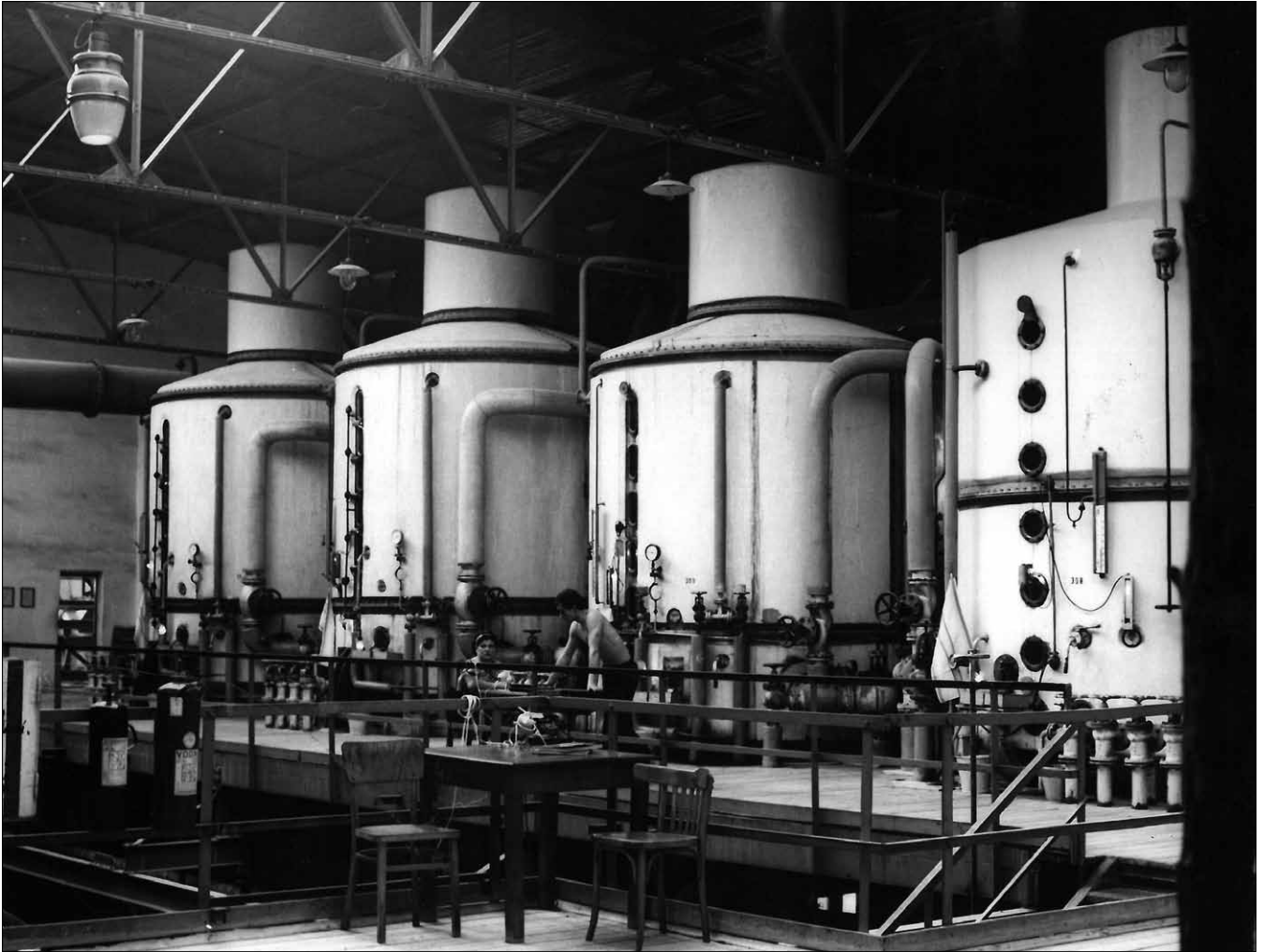
cukrovar ve Vávrovicích byl od 1. července 1960 zahrnut do komplexu Severomoravské cukrovarny, národní podnik Olomouc.

Nový cukrovar ve Vávrovicích

Stavba nového cukrovaru

Přes veškerá modernizační opatření nebylo možné ve stávajícím cukrovaru zohlednit poválečnou situaci, kdy na jedné straně ubýly na Opavsku cukrovarny, jež postihla válka, na straně druhé byly po centralizaci státní výroby kladeny vyšší požadavky na znárodněné podniky. Přestože nebyl cukrovar válečnými událostmi

Obr. 8. Surovinové zrníče v novém cukrovaru (1968)

příliš zasažen, byly objekty staré a zjevně dosluhovaly. Kotle v kotelně měly za sebou více než 60 kampaní a difuze se nacházela v havarijním stavu. Návrhy na modernizaci surovarny a následné zpracování surového cukru z Vávrovic na bílý cukr v nějakém vzdálenějším moravském cukrovaru byly odmítnuty pěstiteli řepy i cukrováříky. Svou roli hrály i politické důvody, protože v Ostravském kraji se nenacházel žádný srovnatelný cukrovar a nebylo účelné vynakládat trvale dvojí náklady na převoz surovin.

Produkce cukrovky ve Slezsku přitom převyšovala možnosti zpracování, které starý vávrovický cukrovar poskytoval, takže značná část z vyprodukované řepy byla odvážena ke zpracování na Moravu. Jediným řešením proto byla investice do zcela nového podniku, který byl schopen zpracovat denně kolem 1 000 t řepy. Tuto předpokládanou kapacitu stanovilo generální ředitelství československého cukrovarnického průmyslu s výhledem na osevňovací plochy cukrovky ve Slezsku v rozsahu 3 000 ha.

Pozemky pro nový areál cukrovaru většinou přidělil Národní pozemkový fond. Nacházely se na katastrálním území Jaktaře, Vávrovic a Palhance. Stavební povolení bylo vydáno Okresním národním výborem v Opavě v roce 1949 a o rok později i k odběru vody pro cukrovar. Práce byla svěřena Československým stavebním podnikům Praha – závod v Ostravě. V květnu 1949 byly zahájeny stavební práce a 16. července téhož roku byl na staveništi položen základní kámen. Od roku 1951 byla většina stavebních prací prováděna podnikem Stavoprojekt Praha.

Novému cukrovaru vévodil také nový, 110 m vysoký komín a skladiště na 900 t cukru hřibovité konstrukce. Nově bylo řešeno i napojení cukrovaru na železnici pomocí vlečky, a to souběžně s nedalekým mlýnem. Přibýly i nové silnice, a to v úseku Vávrovic–Opava a Jaktař–Karlovec. Od roku 1951 stavební práce neprobíhaly podle časového harmonogramu. Po posunutí zahájení provozu na rok 1953 byla stavba prohlášena za vládní úkol pod přímým dozorem ministrů stavebního, strojírenského a potravinářského průmyslu. Po nasazení značného počtu brigádníků z různých pracovních odvětví se nakonec podařilo práce v říjnu 1953 dokončit tak, aby to umožnilo zahájení provozu cukrovaru. Svůj podíl na nedokončení stavby podle plánu měly změny ve struktuře československého stavebního průmyslu, takže podniky, které v roce 1949 stavební práce zahájily, již v době dokončení neexistovaly. Ještě do roku 1955 prováděl v areálu nového cukrovaru práce stavební podnik Pozemní stavby Opava. Strojní zařízení nového cukrovaru, stejně jako železné konstrukce budov, dodala plzeňská Škodovka, tehdy nesoucí název Závody vítězného února.

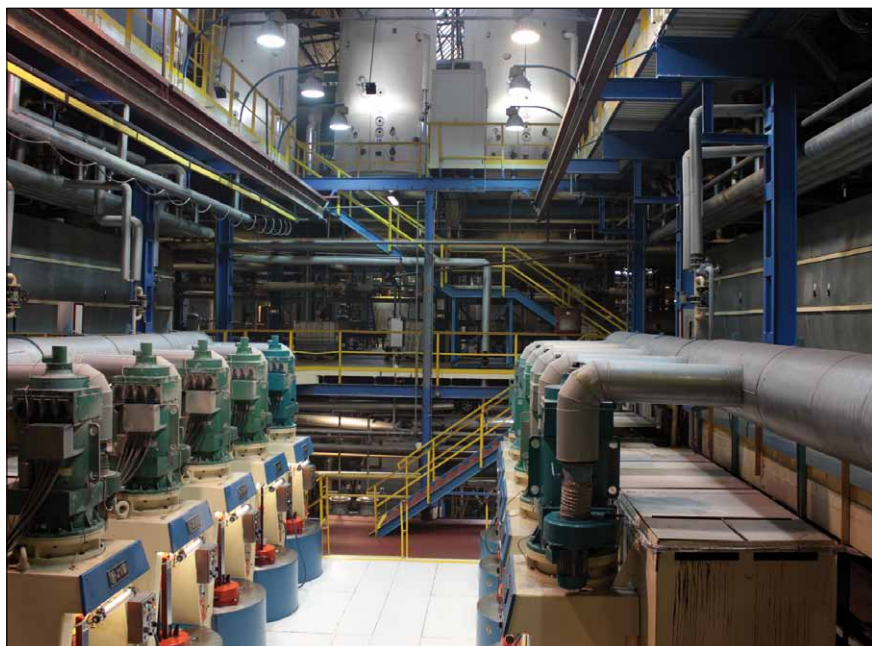
Cukrovar v dobách socialismu

První kampaň v novém vávrovickém cukrovaru byla zahájen 31. října 1953 a byla provázena ještě řešením provozních nedostatků, které byly odstraňovány za chodu. V následujících

Obr. 9. Z výstavby velkého sila na 35 tis. t cukru v roce 2001 – montáž dopravního mostu

Obr. 10. Interiér vávrovického cukrovaru (2012)

letech se cukrovar stal jedním z nejmodernějších podniků v Československu, což však bylo možné jen díky neustálým investicím a modernizacím. Mokrý mechanická ukládka byla v roce 1972 nahrazena suchým typem. V roce 1981 disponoval cukrovar centrální surovinovou laboratoří. V průběhu 80. let byly zavedeny nové technologie pro úpravu řepy. V roce 1980 byly vyměněny zastaralé řezačky za typ Perner 12. Vybavení extrakce prošlo celkem třemi zcela zásadními proměnami. Objem vápenky byl roku 1974 zvětšen o 40 m³ a o dalších 20 m³ v roce 1996. Opakovaně byl zvýšen výkon kotelny i elektrárny cukrovaru. I odparka byla rozšiřována v několika etapách. V roce 1978 byla v cukrovaru postavena nová pytlovací linka a o pět let později také šička pytlů. V roce 1988 bylo dokončeno silo o kapacitě 9 500 t cukru.

Vávrovický cukrovar byl v roce 1960 začleněn jako závod 07 do n. p. Severomoravské cukrovarny se sídlem v Olomouci. Od roku 1981 byl národní podnik přeměněn na koncernový podnik. Ještě v roce 1989 se podnik přejmenoval na „Cukrovarny Olomouc, státní podnik“.

Funkci ředitele cukrovaru po Karlu Žídkovi vykonával Ing. Josef Mrázek (1956–1959), Ferdinand Trnka (1959–1960) a následně Josef Svoboda (1960–1964). Poté byl ředitelem jmenován Zdeněk Bialý, který tuto funkci vykonával až do roku 1990, kdy jej nahradil Ing. Viktor Žídek, do té doby technický vedoucí.

Období po roce 1989

Od 1. července roku 1990 se vávrovický cukrovar osamostatnil pod názvem „Cukrovar Opava, státní podnik“. V rámci privatizačního projektu vznikla akciová společnost „1. Slezská a. s.“ a v roce 1992 proběhla privatizace firmy formou veřejné soutěže. Dne 1. října 1992 přešel podnik do rukou fyzických osob, převážně z vedení cukrovaru. V silné konkurenci nebyla pozice cukrovaru snadná, a proto byl 17. prosince 1998 prodán německé cukrovarnické společnosti Südzucker. Bezprostředně poté byl proveden převod na rakouskou společnost Agrana, tehdy již majitelku majoritních podílů v cukrovarch Hrušovany nad Jevišovkou a Uničov. Všechny tři závody byly sloučeny v jeden podnik.

Od 1. ledna 2001 nese společnost název „Moravskoslezské cukrovarny, a. s.“ a jejím sídlem jsou Hrušovany nad Jevišovkou. Vávrovický cukrovar je odštěpným závodem společnosti. Po obdobích obtížné transformace řízeného průmyslu na tržní hospodářství se postavení cukrovaru ve Vávrovicích stabilizovalo a tento podnik dnes patří k nejvýznamnějším potravinářským závodům nejen na Opavsku, ale také v rámci Moravskoslezského kraje.

V období od roku 1989 byly v cukrovaru realizovány význačné rekonstrukční a investiční akce. Zejména se jedná o výměnu difuze v roce 1992, investice do ochrany vod a ovzduší – výstavbu čističky v roce 1993 a odpopílkování v roce 1997. V roce 2001 byla ukončena výstavba nového cukerního sila na kapacitu 35 tis. t a v roce 2011 investice směřovaly do varny.

V poslední kampani 2012/2013 cukrovar zpracoval 420 029 t cukrovky od 84 pěstitelů z oblasti severní Moravy o průměrné cukernatosti 17,49 %. Ze základní suroviny bylo vyrobeno 67 059 t cukru, převážně pro průmyslové využití. Dobré výsledky ve výrobě se příznivě projeví i v ekonomice a cukrovar tak zúročil své nesporné výhody, spočívající zejména ve stabilizovaném cukrovarnickém rajónu se schopnými pěstiteli, dodávající kvalitní

základní surovinu, v malé dopravní vzdálenosti, ve vyřešené ochraně ovzduší a vody, v relativně levném palivu a v neposlední řadě v odborném potenciálu správně motivovaných zaměstnanců.

Souhrn

Cukrovar ve Vávrovicích vznikl sice až v době, kdy ve Slezsku existovaly další cukrovary, ale jako jediný si udržel kontinuální tradici od svého založení v roce 1869. Zpočátku rolnický cukrovar s českými akcionáři fungoval do vzniku ČSR spíše jako německý podnik, než byl v roce 1928 převeden do rukou českých akcionářů. Cukrovar přečkal bez úhony i druhou světovou válku, na rozdíl od svých konkurentů. Po roce 1945 byl proto jediným podnikem svého druhu nejen na Opavsku, ale v celém Ostravském kraji. V roce 1953 byla na místě původního cukrovaru dokončena stavba cukrovaru nového. Po privatizaci v roce 1992 a po prodeji v roce 1998 cukrovar funguje jako odštěpný závod akciové společnosti se zahraniční účastí a dále symbolizuje tradiční význam cukrovarnictví v českém Slezsku.

Klíčová slova: cukrovar, výroba cukru, historie, Opava, Vávrovice, Moravskoslezské cukrovary, a. s.

Literatura

1. *100 let cukrovaru v Opavě 1869–1969*. Opava, 1969, 31 s.
2. FRONĚK D.: *Padesát kampaní nového cukrovaru v Opavě-Vávrovicích: 1953–2003*. Opava, 2003, 32 s.
3. LUKEŠ, J.: *Vávrovický cukrovar. Deset let československého Opavska*. Opava, 1928, s. 94–98.
4. MATOUŠEK, M.: Největší slezský cukrovar. *Opavsko*, 1960 (2), s. 1–4.
5. GEBAUER, J.: Cukrovarnictví ve Slezsku. *Vlastivědné listy*, 1977, s. 4–5.

Prameny

Zemský archiv v Opavě, fond Rolnický akciový cukrovar ve Vávrovicích.

Kravar Z.: History of Sugar Factory in Opava-Vavrovice: Contribution Commemorating the 60th Anniversary of the New Sugar Factory in Vavrovice

Sugar factory in Vavrovice was founded in times when there were other sugar factories in Silesia but only this factory maintained a continual tradition since 1869 when it was founded. In the beginnings it was an agricultural sugar factory with Czech shareholders, until establishment of the Czechoslovak Republic it was rather a German enterprise and after 1928 it was handed over to Czech shareholders. Unlike its competitors, the factory remained untouched even during World War 2. After 1945 it was thus the only factory of its kind not only in the Opava district but in the whole Ostrava region. In 1953 a new sugar factory was built in place of the old one. After privatization in 1992 and sale in 1998, the factory works as a splinter organization of the joint stock company with foreign partnership and still symbolizes traditional importance of sugar production in Czech Silesia.

Key words: sugar factory, sugar production, history, Opava, Vavrovice, Moravskoslezské cukrovary, a. s.

Kontaktní adresa – Contact address:

Mgr. Zdeněk Kravar, Ph. D., Zemský archiv v Opavě, oddělení pro správu fondů a sbírek, Sněmovní 1, 746 22 Opava, Česká republika, e-mail: z.kravar@zao.archives.cz

Obr. 11. Celkový pohled na cukrovar v Opavě-Vávrovicích v současné podobě (2004)

